

Aldona Zawojcka¹

Instytut Ekonomii i Finansów SGGW w Warszawie

Tomasz Siudek²

Instytut Ekonomii i Finansów SGGW w Warszawie

PRZEMIANY NA EUROPEJSKIM RYNKU PRACY PO INWAZJI ROSJI NA UKRAINĘ

Wstęp

Niesprowokowana i nieuzasadniona agresja wojskowa Rosji wobec Ukrainy, zapoczątkowana 24 lutego 2022 roku, wstrząsnęła międzynarodową opinią publiczną. Przyniosła Ukrainie i jej mieszkańcom niezmierzone cierpienia i straty. Społeczność międzynarodowa zareagowała na rosyjską inwazję ostrymi sankcjami. Zakłócenia gospodarcze wynikające zarówno z samej wojny, jak i restrykcji są dramatyczne i nie ograniczają się wyłącznie do Ukrainy i Rosji oraz czynnie wspierającej ją Białorusi. Oprócz utraty rosyjskiego i białoruskiego rynku eksportowego, nasilona presja kosztowa w wyniku wysokich cen surowców i energii, ryzyko stagflacji (podobnej do tej po szokach cen ropy w latach 70. XX w.), a także rosnące wąskie gardła w łańcuchu dostaw są czynnikami dotkliwie wpływającymi na gospodarkę wielu innych krajów. Niepewność co do przyszłego rozwoju sytuacji geopolitycznej i ekonomicznej oddziałuje też negatywnie na nastroje gospodarcze (konsumentów i przedsiębiorców). Wojna na Ukrainie wywołała największe wysiedlenie ludności w Europie od czasów II wojny światowej, przy czym kobiety i dzieci stanowią zdecydowaną większość uchodźców. Granice Unii Europejskiej (UE) są otwarte dla Ukraińców ze względu na ruch bezwizowy i uruchomienie

¹ dr hab. prof. SGGW, aldona_zawojcka@sggw.edu.pl, ORCID: 0000-0003-3668-0127.

² dr hab. prof. SGGW, tomasz_siudek@sggw.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8400-5631.

unijnej dyrektywy o masowym napływie wysiedleńców z Ukrainy³, która gwarantuje im i członkom ich rodzin tymczasową ochronę⁴ przez państwa członkowskie UE (w tym, prawo do pobytu czy pracy we wszystkich krajach UE bez zbędnych formalności).

W poszukiwaniu bezpieczeństwa przed eskalacją przemocy większość uchodźców wyjechała do sąsiednich krajów: Polski, Słowacji, Węgier, Rumunii i Mołdawii. Już w ciągu tygodnia po inwazji (do dnia 1 marca 2022 r.) do UE z Ukrainy przybyło przez Polskę, Słowację, Węgry i Rumunię ponad 650 tysięcy wysiedleńców, a liczba ta wraz z rozwojem konfliktu rosła. Zgodnie z danymi Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR) od rozpoczęcia inwazji 24 lutego do 9 sierpnia 2022 r. miało miejsce około 10,64 mln wyjść z Ukrainy, z czego prawie 8,1 mln stanowiły wejścia z tego państwa do czterech krajów sąsiedzkich należących do UE. Zdecydowanie najwięcej, poza Rosją, jest ich obecnie w Polsce, która do 9 sierpnia 2022 r. przyjęła i nadała status ochrony tymczasowej dla ponad 1,27 miliona uciekinierów⁵. Przypuszcza się, że znaczna część obywateli Ukrainy uciekających do UE przed rosyjską agresją będzie zatrudniać się w jej krajach członkowskich. Poza tym, cudzoziemcy sami podejmują działalność gospodarczą, tworząc miejsca pracy w kraju docelowym. Nie bez znaczenia jest także dodatkowy popyt konsumpcyjny oraz na rynku nieruchomości mieszkaniowych i użytkowych kreowany przez napływ uchodźców z Ukrainy, będący źródłem wtórnego popytu na pracę. Wszystko to wiąże się z konsekwencjami dla europejskiego rynku pracy. Na razie nie jest jednak jasne, jak silny będzie ostateczny wpływ kryzysu wojennego na jego stronę popytową i podażową.

W niniejszym rozdziale podjęto próbę przedstawienia dotychczasowych oraz możliwych konsekwencji wojny na Ukrainie dla rynku pracy w UE, zwłaszcza w Polsce. Skoncentrowano się na imigracji i uchodźctwie obywateli Ukrainy do krajów europejskich przed i po inwazji Rosji na jej terytorium, jak też perspektywie aktywnego uczestnictwa Ukraińców w rynku pracy. Ponadto ukazano działania polityczne ukierunkowane na rynek pracy w czasie obecnego kryzysu wojennego. W badaniu wykorzystano przegląd polskiej i zagranicznej literatury oraz aktów

³ Rada Unii Europejskiej. (2022). *Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. Stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE i skutkująca wprowadzeniem tymczasowej ochrony*. http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj/pol.

⁴ Ochrona tymczasowa ma trwać do 4 marca 2023 r. W przypadku utrzymania się sytuacji wymagającej udzielania tej ochrony zostanie ona automatycznie przedłużona na okres 6 miesięcy dwukrotnie, tj. do 4 marca 2024 r. Gdy po tej dacie sytuacja nie zmieni się, Komisja Europejska może zwrócić się do Rady Europejskiej z wnioskiem o przedłużenie ochrony tymczasowej o maksymalnie jeden kolejny rok – do 4 marca 2025 r. (Komisja Europejska, 2022).

⁵ UNHCR. (2022, July). *Situation Ukraine Refugee Situation*.

prawnych, a także dane statystyczne Eurostatu, NBP, Urzędu do Spraw Cudzoziemców, Komendy Głównej Straży Granicznej, Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców, Serwisu Rzeczypospolitej Polskiej, Europejskiego Sondażu Społecznego oraz Europejskiego Barometru Rynku Pracy. Opracowanie stanowi wkład w najnowszą literaturę na temat integracji imigrantów zarobkowych i uchodźców na rynkach pracy krajów przyjmujących.

Pracownicy – imigranci a rynek pracy

Współczesna literatura na temat związku imigracji z gospodarką kraju przyjmującego, w tym jego rynkiem pracy, jest obszerna, ale też niejednoznaczna w zakresie identyfikowanych efektów napływu cudzoziemców⁶. Nie będzie ona w tym rozdziale omawiana ze względu na ograniczoną liczbę stron.

Skutki imigracji dla kraju przyjmującego zależą od szeregu czynników ekonomicznych, społecznych i instytucjonalnych. Teoretyczne aspekty wpływu imigracji na rynek pracy są zwykle opisywane za pomocą neoklasycznego konkurencyjnego modelu podaży i popytu na rynku usług pracy⁷. Generalnie imigranci obniżają cenę czynnika produkcji (w tym pracy), dla którego są doskonałymi substytutami i podnoszą cenę czynnika, dla którego są komplementarni.

⁶ Azlor, L., Damm, A. P., Schultz-Nielsen, M. L. (2020). Local labour demand and immigrant employment. *Labour Economics*, 63, 101808. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101808>; Brell, C., Dustmann, C., Preston, I. (2020). The Labor Market Integration of Refugee Migrants in High-Income Countries. *Journal of Economic Perspectives*, 34(1), 94-121. <https://doi.org/10.1257/jep.34.1.94>; Donnelly, M. J. (2016). Competition and solidarity: Union members and immigration in Europe. *West European Politics*, 39(4), 688-709. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1110941>; Edo, A. (2019). The Impact of Immigration on the Labor Market. *Journal of Economic Surveys*, 33(3), 922-948. <https://doi.org/10.1111/joes.12300>; Fasani, F., Frattini, T., Minale, L. (2022). (The Struggle for) Refugee integration into the labour market: Evidence from Europe. *Journal of Economic Geography*, 22(2), 351-393. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbab011>; Fellini, I., Guetto, R. (2022). Legal status and immigrants' labour market outcomes: Comparative evidence from a quasi-experiment in Western and Southern Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2740-2761. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1752639>; Guichard, L., Machado, J., Maystadt, J.F. (2022). The Location of Asylum Seekers in Europe Before and After Russia's Invasion of Ukraine. *CESifo Forum*, 23(4), 21-27; Sarvimäki, M. (2017). Labor Market Integration of Refugees in Finland. *Nordic Economic Policy Review: Labour Market Integration in the Nordic Countries*, 91-114; Zawojńska, A., Siudek, T. (2021). A theoretical and empirical approach to foreign labour migration and employment: The case of agri-food migrant workers in developed economies. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 20(4), 63-81. <https://doi.org/10.22630/ASPE.2021.20.4.32>.

⁷ Johnson, G. E. (1980). The Labor Market Effects of Immigration. *ILR Review*, 33(3), 331-341. <https://doi.org/10.1177/001979398003300304>.

P. Strzelecki i inni⁸ na podstawie przeglądu literatury wyróżniają:

1. Efekty pierwszego rzędu: (i) wzrost całkowitej populacji w kraju przyjmującym, co przyczynia się do obniżenia marginalnej produktywności czynników produkcji i rozwodnienia kapitału (niższego jego poziomu w przeliczeniu na pracownika); (ii) zmiana produktywności pracy w kraju przyjmującym pod wpływem wydajności imigrantów uzależnionej od ich kapitału ludzkiego lub poziomu umiejętności⁹;
2. Efekty drugiego rzędu: (i) powstanie „nadwyżki imigracyjnej” spowodowanej napływem imigrantów – w wyniku wzrostu podaży pracy, a następnie obniżenia płac równowagi rynkowej następuje przyrost zysków przedsiębiorców, który przewyższa straty pracowników, czyli nadwyżka jest redystrybuowana na korzyść przyjmującej gospodarki¹⁰; (ii) promowanie specjalizacji, zwiększenie konkurencji na rynku pracy i wnoszenie nowych pomysłów przez imigrantów, a przez to wzrost całkowitej produktywności czynników produkcji lub (iii) przyjmowanie przez krajowe przedsiębiorstwa mniej wydajnych technologii wymagających więcej niewykwalifikowanej siły roboczej, czy też opóźnianie innowacji oszczędzających pracę i zwiększających produktywność¹¹;
3. Efekty społeczne i kulturowe: napływ imigrantów może sprzyjać innowacjom technologicznym, ale – z drugiej strony – podkopywać spójność społeczną i tworzyć bariery koordynacyjne i komunikacyjne. Badania empiryczne sugerują jednak, że heterogeniczność, taka jak stopień rozdrobnienia zespołów pracowników na różne narodowości, poprawia wydajność pracy oraz wskazuje na wzajemne uczenie się w zespole i negocjacje wewnątrz zespołowe¹²;
4. Efekt substytucyjny – imigranci mogą zastępować rodzimą siłę roboczą, konkurując z nią w tych samych sektorach i wypychając z rynku pracy oraz

⁸ Strzelecki, P., Growiec, J., Wyszynski, R. (2022). The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland. *Review of World Economics*, 158(2), 365-399. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00437-y>.

⁹ Borjas, G. J. (2019). Immigration and Economic Growth. *NBER Working Paper*, 25836. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w25836/w25836.pdf.

¹⁰ Borjas, G. J. (1995). The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 3-22. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.3>.

¹¹ Lewis, E. (2005). Immigration, Skill Mix, and the Choice of Technique. *Working Paper, Federal Reserve Bank of Philadelphia*, No. 05-8. <https://www.philadelphiafed.org/-/media/frbp/assets/working-papers/2005/wp05-8.pdf?la=en&hash=AE34769775EF23BCA26FC69B79378DFC>.

¹² Bove, V., Elia, L. (2017). Migration, Diversity, and Economic Growth. *World Development*, 89, 227-239. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.08.012>; Trax, M., Brunow, S., Suedekum, J. (2015). Cultural diversity and plant-level productivity. *Regional Science and Urban Economics*, 53, 85-96. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2015.05.004>.

zwiększając bezrobocie¹³. Dowody empiryczne na ogół odrzucają jednak tę hipotezę. Nawet w zawodach, w których elastyczność substytucji między pracownikami rodzimymi a imigrantami jest wysoka, wpływ imigracji na płace i bezrobocie wśród krajowej ludności wydaje się być stosunkowo niski.

W przeciwieństwie do narracji substytucji między pracownikami obcymi i rodzimymi, niektórzy badacze sugerują komplementarność między nimi – najmowanie pracowników z zagranicy faktycznie powiększa zatrudnienie całej siły roboczej¹⁴. Badania komplementarności sektorowej (pracownicy zagraniczni i krajowi włączają się w tę samą działalność) i substytucyjności między zagraniczną (imigracyjną) a krajową siłą roboczą podejmowane dotychczas w literaturze przedmiotu nie dają jednak jednoznacznych rozstrzygnięć¹⁵.

Biorąc za przykład doświadczenie Polski, przybywający do niej imigranci z Ukrainy – o podobnych cechach kulturowych (i językowych) oraz rasowo/etnicznych dość dobrze asymilują się na rynku pracy, czyli upodabniają się do mieszkańców kraju przyjmującego. Jednak za pełną asymilację na rynku pracy można uznać sytuację, w której doświadczenia i cechy imigrantów są nie do odróżnienia od doświadczeń i cech rodzimych pracowników¹⁶. Aby ocenić stopień adaptacji imigrantów, należałoby porównać profile rynku pracy pracowników-imigrantów i rodzimych pracowników na podstawie poziomu zawodowego, wykształcenia, sektora zatrudnienia, członkostwa w związkach zawodowych, wynagrodzenia, czy też bezrobocia. Równość istniałaby tam, gdzie imigranci wykazywaliby podobne cechy, co rodzimi pracownicy, uwzględniając różnice w atrybutach kapitału ludzkiego, takich jak wykształcenie. Migracje czasowe i powrotne mogą stanowić jedną z przeszkód asymilacji.

Dotychczasowe raporty NBP na temat procesów migracyjnych¹⁷ bazujące na danych z badań ankietowych wśród imigrantów z Ukrainy mieszkających we

¹³ Lewis, E. (2011). *Immigrant-Native Substitutability: The Role of Language Ability* (No. w17609). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w17609>.

¹⁴ Kerr, S. P., Kerr, W. R., Lincoln, W. F. (2015). Skilled Immigration and the Employment Structures of US Firms. *Journal of Labor Economics*, 33(S1), 147-186. <https://doi.org/10.1086/678986>.

¹⁵ Vidal, E., Gil, F., Domingo, A. (2006). Participation of Immigrants in the European Union's National Labour Markets in a Context of Complementarity: Substitution and Competition with Local Labour Force. *Papers de Demografia (Centre d'Estudis Demogràfics)*, 301, 1-31.

¹⁶ Abramitzky, R., Boustan, L. P., Eriksson, K. (2015). A Nation of Immigrants: Assimilation and Economic Outcomes in the Age of Mass Migration. *Journal of Political Economy*, 122(3), 467-506. <https://doi.org/10.1086/675805>.

¹⁷ NBP. (2022a). *Publikacje o przepływach migracyjnych*. Publikacje. <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/migracyjne/migracyjne.html>.

Wrocławiu¹⁸, aglomeracji warszawskiej¹⁹, Bydgoszczy²⁰ i innych miastach²¹, wskazują na brak wykorzystania w pełni kapitału ludzkiego imigrantów – ich pracę na stanowiskach wymagających niższych od posiadanych kwalifikacji (marnotrawstwo mózgów); przeciętnie dłuższy czas pracy w tygodniu w porównaniu z Polakami oraz większą koncentracją w pracach o niskich kwalifikacjach i wynagrodzeniach.

Skala napływu i obecności ukraińskich imigrantów w krajach europejskich

Względna stabilność polityczna i dobrobyt gospodarczy Unii Europejskiej oraz innych krajów zachodnioeuropejskich oddziałują przyciągająco na imigrantów. W 2021 r. 23,7 mln osób (5,3%) z 447,2 mln mieszkańców UE było obywatelami państw spoza UE. W 2020 r. państwa członkowskie przyznały obywatelstwo 729 tys. osób mającym miejsce stałego pobytu na terytorium UE, co stanowi przyrost o około 3% w porównaniu z 2019 r. W pierwszym roku pandemii COVID-19 do UE przybyło 1,9 mln imigrantów z reszty świata, czyli o prawie 30% mniej w porównaniu z 2019 r.²². Sytuację zmieniła wojna na Ukrainie, powodując intensyfikację ruchów migracyjnych.

Samą granicę w kierunku Polski na odcinku z Ukrainą w I kwartale 2022 r. przekroczyło 3192754 cudzoziemców (o 256% więcej w porównaniu z analogicznym okresem 2021 r.), w tym 3046762 (ok. 94%) obywateli Ukrainy. Ogółem, przez wszystkie odcinki wschodniej granicy Polski napłynęło w tym czasie 3180897 obywateli ukraińskich²³.

Emigracja zewnętrzna z Ukrainy nasiliła się już po aneksji Półwyspu Krymskiego przez Federację Rosyjską w 2014 r., będącej następstwem tzw. rewolucji godności z listopada 2013 r., w czasie której społeczeństwo ukraińskie dało wyraz

¹⁸ Strzelecki, P., Dudek, B. (2021). *Badania ankietowe imigrantów z Ukrainy we Wrocławiu w 2020 roku – Najważniejsze wnioski* (p. 18). NBP.

¹⁹ Strzelecki, P. (2020a). *Badania ankietowe imigrantów w aglomeracji warszawskiej (2019-2020) – Najważniejsze wnioski* (p. 11). NBP. <https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/imigranci-Warszawa.pdf>.

²⁰ Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P. (2019). *Informacja z badań ankietowych imigrantów w Bydgoszczy i we Wrocławiu w 2018 i 2019 roku* (p. 17). NBP. https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/raport_imigranci_Bydgoszcz_Wroclaw_2019.pdf.

²¹ Strzelecki, P. (2020b). *Imigranci w polskiej gospodarce – raport z badań ankietowych* (p. 22). NBP. <https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/imigranci-vii2020.pdf>.

²² Eurostat. (2022b). *Migration and migrant population statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics.

²³ Straż Graniczna, Komenda Główna. (2022). *Informacja Statystyczna za I kwartał 2022 r.* <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>.

masowego sprzeciwu wobec impasu w zakresie integracji Ukrainy z UE. Rosja postrzegała potencjalną integrację Ukrainy z zachodnią Europą jako zagrożenie w realizacji jednego z jej najważniejszych interesów narodowych, tj. kontroli nad obszarem geograficznym byłego ZSRR. Po agresji rosyjskiej na Ukrainę w 2014 roku, głęboki kryzys gospodarczy oraz wzrost bezrobocia w tym kraju spowodowały, że do Polski i innych krajów UE przyjeżdżali głównie imigranci ekonomiczni. W Polsce zwiększenie skali migracji z Ukrainy uwidoczniło się m.in. liczbą wydanych jej obywatelom pozytywnych decyzji o pobycie stałym (wzrost z 3886 w 2014 i do 6730 w 2015) oraz czasowym (wzrost z 17103 w 2014 do 37833 w 2015)²⁴.

Kolejnym ważnym czynnikiem przyciągającym imigrantów z Ukrainy było umożliwienie im od 11 czerwca 2017 r. przekroczenia zewnętrznych i wewnętrznych granic UE na okres do 90 dni wyłącznie na podstawie ważnego paszportu, bez konieczności posiadania krótkoterminowej wizy. Struktura migracji z Ukrainy ukazana w tabeli 1 wskazuje, że w latach 2017-2020, głównym kierunkiem destynacji były właśnie państwa UE.

Tabela 1. Udział państw UE w napływie i rozmieszczeniu imigrantów z Ukrainy oraz w ogóle wniosków o azyl składanych przez obywateli spoza UE-27 w latach 2017-2020

Obszar	Ukraińskie napływy migracyjne (średnia z 2017-2019)	Zasób ukraińskich migrantów (średnia z 2017-2020)	Wnioski o azyl składane przez obywateli spoza UE27* (średnia z 2017-2020)
	% ogółu zewnętrznych migrantów ukraińskich		% ogółu
UE25**	96	95	92
Strefa euro (UE19)	24	75	86

* Odsetek wszystkich wniosków o azyl złożonych w pierwszej instancji przez obywateli spoza UE-27 w krajach UE, Islandii, Norwegii, Szwajcarii, Turcji i Wielkiej Brytanii; ** UE25 – państwa UE poza Bułgarią i Chorwacją, dla których nie są dostępne dane.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Botelho, V. (2022). The impact of the influx of Ukrainian refugees on the euro area labour force. *ECB Economic Bulletin*, 4, 58-62.

W latach poprzedzających bieżący konflikt (2017-2019) ukraińscy emigranci zwykle napływali do Polski (53%), Czech (9%), Niemiec (8%) i na Węgry (8%), przy czym 24% – do strefy euro. Jednak, po realokacji wewnątrz UE, przeciętnie w latach 2017-2020, 75% ogółu migrantów z Ukrainy osiedliło się w strefie euro. Szczególnie duża ich liczba znajdowała się we Włoszech (30%), Niemczech (18%) i Hiszpanii (13%). Ponadto UE i jej strefa euro wykazały zdolność do przyjmowania znacznej liczby uchodźców, absorbując odpowiednio 92% i 86% wszystkich

²⁴ Urząd do Spraw Cudzoziemców. (2022). *Statystyki – Świat – Aktualne dokumenty* – Migracje.Gov. PL. <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/>.

wniosek o azyl składanych w pierwszej instancji przez obywateli spoza UE w UE25, Islandii, Norwegii, Szwajcarii, Turcji i Wielkiej Brytanii. Odbiorcami większości tych wniosków były Niemcy (około 38%), Francja (15%) i Włochy (11%). W wyniku napływu uchodźców w 2015 r. liczba wniosków o azyl w pierwszej instancji dramatycznie wzrosła w latach 2016 i 2017, ale były one składane w większości przez obywateli państw spoza Europy (np. Afganistanu, Erytrei, Iranu, Iraku, Pakistanu, Nigerii i Syrii). Ponad połowa tych uchodźców (55%) osiedliła się w Niemczech, choć duża ich liczba (po 8%) udała się również do Szwecji, Włoch i Francji²⁵.

Tabela 2 obrazuje przemieszczenia zewnętrzne z Ukrainy od dnia inwazji na nią wojsk rosyjskich w lutym do połowy lipca 2022 r. Spośród ok. 9,17 mln opuszczających Ukrainę prawie 7 mln (76,3%) wkroczyło bezpośrednio do UE, głównie do Polski. Rzeczpospolita odgrywa najważniejszą rolę wśród państw przyjmujących – około 4,63 mln osób (50,5%) przybyło na jej terytorium między 24 lutego i 12 lipca 2022 r.²⁶ W tym samym czasie na Ukrainę wkroczyło co najmniej 3,56 mln osób, głównie powracających Ukraińców, w tym mieszkających na obczyźnie przed wybuchem konfliktu, którzy wracali do kraju by go bronić przed rosyjskimi najeźdźcami.

Tabela 2. Przekroczenia granic po inwazji Rosji na Ukrainę

Kraje graniczące z Ukrainą	od strony Ukrainy (24.02-12.07.2022)	Odsetek ogółu (%)	w stronę Ukrainy (28.02-12.07.2022)	Odpływ z Ukrainy netto
Polska (UE)	4627610	50,5	2590357	2037253
Węgry (UE)	949664	10,4	b.d	
Rumunia (UE)	831957	9,1	492559	339398
Słowacja (UE)	589147	6,4	320956	268191
Moldawia	531869	5,8	163164	368705
Rosja	1625231	17,7	b.d	
Białoruś	16675	0,2	b.d	
Ogółem	9172153	100,0	3567036	3013547

Źródło: Opracowanie własne na podstawie UNHCR. (2022, July). *Situation...*, dz. cyt.

²⁵ Botelho, V. (2022). The impact..., dz. cyt., 58-62.

²⁶ Statystyki ulegają nieustannym zmianom. Od 24.02. do 26.07.2022 r. funkcjonariusze SG odprawili w przejściach granicznych z Ukrainy do Polski ok. 5,06 mln, a w odwrotnym kierunku ok. 3,15 mln osób (Straż Graniczna, 2022).

Napływ netto uchodźców przekraczających jako pierwszą, granicę z przyjacielskimi państwami (z wyjątkiem Węgier, dla których brak danych) wynosił nieco ponad 3 mln osób. Nie oznacza to jednak, że w tej samej liczbie pozostali oni na ich terytorium. Dla części z nich Polska, Węgry, Rumunia, Słowacja i Mołdawia stanowią etap przechodni w podróży do innych krajów. Przepływ uchodźców będzie jednak prawdopodobnie inny niż podczas kryzysu uchodźczego w 2015 r., ponieważ Ukraina jest krajem wschodnioeuropejskim, silnie powiązanim z sąsiadami. Można zatem oczekiwać, że ze względu na bliskość geograficzną wielu uciekinierów wojennych w pierwszej kolejności pozostanie w krajach graniczących z Ukrainą. Część z nich następnie stopniowo przeniesie się do innych miejsc. Na ich ostateczny cel destynacji wpłynie ogólna zdolność krajów do przyjmowania uchodźców, ich polityki (społeczne, rynku pracy), a także istniejące społeczności ukraińskie, które mogą ułatwić proces integracji.

W Europie do połowy lipca (12-13.07) przebywało łącznie ok. 5,83 mln uchodźców z Ukrainy, w tym 3,13 mln (54%) w krajach sąsiadujących z nią i 2,69 mln (46%) w pozostałych (Tabela 3). Ponad 1,2 mln osób (1/5 ogółu) znajdowało się w Polsce, co wynika nie tylko ze względów geograficznych (wspólna granica o długości 535 km), ale także kulturowych i językowych oraz wieloletniej tradycji migracji zarobkowej pomiędzy Ukrainą a Polską. W całej UE zarejestrowano ok. 3,92 mln (67%) uchodźców, najwięcej, poza Polską, w Niemczech i Czechach. Do Rosji wyjechało ich ponad 1,6 mln.

Prawie 94% wszystkich ukraińskich uchodźców obecnych w 27 państwach członkowskich UE (100% w Polsce) skorzystało z unijnego mechanizmu ochrony tymczasowej (Tabela 3). Obok prawa pobytu, dostępu do mieszkania, pomocy społecznej, opieki prawnej i medycznej oraz edukacji dzieci, obejmuje ona dostęp do rynku pracy w danym kraju (zależny od krajowej polityki rynku pracy). Istotne jest, że prawa wynikające z tymczasowej ochrony są ważne wyłącznie w kraju UE, który wydał dokument pobytowy.

Relacje liczby osób objętych ochroną do liczby zarejestrowanych uchodźców w poszczególnych państwach, wynoszące poniżej lub powyżej 100%, wskazują na przepływy uciekinierów z Ukrainy między poszczególnymi państwami. Ochrona tymczasowa daje im prawo do przeniesienia się do innego kraju UE przed wydaniem dokumentu pobytowego oraz prawo do swobodnego przemieszczania się w krajach UE (innych niż kraj zamieszkania w UE) przez 90 dni w ciągu 180-dniowego okresu po wydaniu dokumentu pobytowego w przyjmującym kraju UE.

Tabela 3. Indywidualni uchodźcy z Ukrainy w Europie (stan na 13.07.2022)

Kraj	Liczba uchodźców	Odsetek ogółu uchodźców z Ukrainy	Objęci ochroną tymczasową lub podobnym krajowym systemem	
			Liczba	%
Polska	1221596	20,96	1221596	100,0
Niemcy	893000	15,32	670000	75,0
Czechy	391856	6,72	391703	100,0
Włochy	144838	2,49	138095	95,3
Hiszpania	127750	2,19	127661	99,9
Bulgaria	87510	1,50	121480	138,8
Francja	92156	1,58	92156	100,0
Słowacja	81370	1,40	81179	99,8
Austria	74492	1,28	74492	100,0
Niderlandy	68050	1,17	68050	100,0
Litwa	58971	1,01	58971	100,0
Belgia	50789	0,87	50164	98,8
Portugalia	47069	0,81	46974	99,8
Rumunia	84393	1,45	45530	53,9
Irlandia	40678	0,70	43400	106,7
Szwecja	41776	0,72	39930	95,6
Łotwa	34738	0,60	35500	102,2
Finlandia	30372	0,52	32446	106,8
Estonia	45935	0,79	29679	64,6
Dania	31561	0,54	29561	93,7
Węgry	26563	0,46	26563	100,0
Grecja	16804	0,29	16804	100,0
Chorwacja	15380	0,26	15379	100,0
Cypr	12782	0,22	14215	111,2
Słowenia	6962	0,12	6962	100,0
Luksemburg	5775	0,10	5775	100,0
Malta	1274	0,02	1196	93,9
UE-27	3918439	67,24	3664067	93,5
Wielka Brytania	95400	1,64	95400	100,0
Szwajcaria	57380	0,98	56496	98,5
Norwegia	20610	0,35	20610	100,0
Czarnogóra	9394	0,16	4885	52,0
Islandia	1215	0,02	1215	100,0
Serbia i Kosowo	11897	0,20	810	6,8
Liechtenstein	246	0,00	246	100,0
Federacja Rosyjska	1625231	27,89		

Kraj	Liczba uchodźców	Odsetek ogółu uchodźców z Ukrainy	Objęci ochroną tymczasową lub podobnym krajowym systemem	
			Liczba	%
Turcja	145000	2,49		
Macedonia	84562	1,45		
Gruzja	22529	0,39		
Białoruś	10771	0,18		
Azerbejdżan	4804	0,08		
Albania	2192	0,04		
Północna Macedonia	1368	0,02		
Armenia	489	0,01		
Bośnia i Hercegowina	304	0,01		
Ogółem	5827832	100,00	3665123	62,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie UNHCR. (2022, July). *Situation...*, dz. cyt.

Aktywność zawodowa imigrantów z Ukrainy

Jeszcze przed bieżącym konfliktem istniała bardzo liczna grupa Ukraińców mieszkających w krajach Europy, w tym Polsce, składająca się z osób potencjalnie aktywnych zawodowo. Według szacunków Eurostatu, w państwach (z dostępnymi danymi) Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) oraz Szwajcarii w 2021 r. zarejestrowanych było ok. 665 tys. obywateli Ukrainy w wieku produkcyjnym. Zauważalny jest ich duży przyrost między 2014 (aneksja Krymu) a 2021 rokiem, wynoszący ok. 26%, najwyższy na Litwie, Węgrzech i Łotwie oraz w Bułgarii, czyli tzw. starych państwach członkowskich (Tabela 4). Państwa przyjmujące różniły się jednak znacząco pod względem struktury Ukraińców w wieku produkcyjnym według płci. W 2021 r. mężczyźni przeważali zaledwie w sześciu z nich, zdecydowanie dominując na Litwie i Łotwie. Kobiety stanowiły większość w UE-21 oraz całej grupie państw, z największym ich odsetkiem, między innymi, we Włoszech, Niemczech, Austrii i Belgii i Szwajcarii.

Pierwszą przemianą na rynku pracy, jaką już zauważa się, jest zmiana struktury płci potencjalnych pracowników z Ukrainy. W Polsce przed wybuchem wojny ok. 70% stanowili mężczyźni, którzy znajdowali zatrudnienie głównie w branży budowlanej, logistycznej i przemysłowej. Obecnie są to głównie kobiety, które niełatwo zapełnią wakaty, które powstały w tych branżach po odejściu ukraińskich mężczyzn²⁷.

²⁷ Harper, J. (2022, May 26). *Ukrainian women changing the way Poland works*.

<https://www.thefirstnews.com/article/russias-war-on-ukraine-has-had-a-profound-impact-on-the-polish-job-market-as-over-100k-ukrainian-women-join-workforce-30620>.

Tak więc konsekwencją odpływu ukraińskich mężczyzn i napływu kobiet na unijny rynek pracy jest zmniejszenie podaży pracy w branżach zdominowanych przez mężczyzn (budownictwo, logistyka i magazynowanie, IT itp.) oraz jej wzrost w zawodach typowo kobiecych (np. w branży hotelarskiej, opiekuńczej, handlowej, usług sprzątania).

Tabela 4. Liczba obywateli Ukrainy w wieku produkcyjnym (15-64) w wybranych krajach europejskich¹

Kraj	2014	2020	2021	2021/2014 ²	Mężczyźni 2021	Mężczyźni 2021 (%)
Włochy	195141	183792	187078	95,9	41176	22,0
Czechy	90414	123678	141550	156,6	81033	57,2
Niemcy	83395	100157	101493	121,7	32873	32,4
Hiszpania	69622	85746	84882	121,9	35817	42,2
Węgry	6748	28929	26118	387,0	17092	65,4
Litwa	1254	20462	25940	2068,6	23618	91,0
Portugalia	36328	25468	24279	66,8	10974	45,2
Dania	6045	10133	10077	166,7	5039	50,0
Austria	6350	9720	10039	158,1	3027	30,2
Estonia	3908	8572	bd	219,3	5612	65,5
Bułgaria	3026	6160	7329	242,2	2513	34,3
Niderlandy	2899	5843	5880	202,8	2047	34,8
Szwecja	2888	4793	5022	173,9	2047	40,8
Łotwa	1889	4736	4932	261,1	3557	72,1
Finlandia	2208	4158	4745	214,9	2532	53,4
Belgia	3505	4420	4553	129,9	1359	29,8
Słowacja	2258	3284	3537	156,6	1417	40,1
Irlandia	bd	2962	3076		1510	49,1
Słowenia	1253	1943	2016	160,9	722	35,8
Rumunia	1253	1906	1995	159,2	612	30,7
Luksemburg	bd	818	831		234	28,2
UE-21	520384	637680	655372	125,9	274811	41,9
Szwajcaria	5013	5855	5988	119,4	1322	22,1
Norwegia	2343	3124	3099	132,3	1001	32,3
Islandia	125	179	181	144,8	65	35,9
Liechtenstein	28	38	50	178,6	17	34,0
Ogółem	527893	646876	664690	125,9	277216	41,7

^{1/} kraje, dla których istnieją dane o cudzoziemcach wg wieku produkcyjnego; ^{2/} w przypadku braku danych za 2021 rok, wyznaczono indeks 2020/2014 i odpowiednio udział mężczyzn w 2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat. (2022a). *Eurostat – Data Explorer: Population on 1 January by age group, sex and citizenship*. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

Imigranci z Ukrainy na polskim rynku pracy

Z punktu widzenia prawa, w Polsce legalnie może pracować obywatel Ukrainy, który:

- przebywa legalnie w Polsce i ma ważny tytuł pobytowy albo
- przybył legalnie na terytorium Polski w okresie od 24 lutego 2022 r. z terenu Ukrainy i deklaruje zamiar pozostania w Polsce, albo
- jest małżonkiem obywatela Ukrainy, ale nie ma obywatelstwa ukraińskiego, o ile przybył na terytorium Polski z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa²⁸.

Ustawa precyzuje również, że ukraiński uchodźca, który legalnie przebywa w Polsce, może założyć działalność gospodarczą i prowadzić ją na takich samych zasadach jak obywatel Polski, pod warunkiem uzyskania numeru PESEL.

Tabela 5 przedstawia liczbę dokumentów zezwalających obywatelom Ukrainy na pobyt na terytorium Polski wystawionych przez urzędy wojewódzkie w 2014 i 2021 roku, a także ich stan na dzień 24 lipca 2022 r.

Tabela 5. Liczba dokumentów uprawniających do pobytu obywateli Ukrainy na terytorium Polski lub innego kraju UE wydanych przez wojewodów

Województwa	Wydane pozytywne decyzje						Aktualne dokumenty ¹ (stan na 24.07.2022)
	pobyt stały			pobyt stały i czasowy			
	2014	2021	2014 =100	2014	2021	2014 =100	
mazowieckie	1162	2114	182	7384	27629	374	73792
wielkopolskie	130	463	356	1040	19140	1840	45426
małopolskie	341	908	266	2566	19090	744	40571
dolnośląskie	412	657	159	1939	17872	922	33390
łódzkie	73	281	385	721	10389	1441	24866
śląskie	151	376	249	931	11131	1196	24330
pomorskie	94	305	324	720	9961	1383	23175
lubuskie	63	105	167	329	5992	1821	16384
zachodniopomorskie	118	265	225	825	6714	814	16141
lubelskie	419	409	98	1424	4152	292	12067
kujawsko-pomorskie	83	126	152	523	5512	1054	9722
podkarpackie	264	242	92	837	3518	420	7858
opolskie	65	118	182	725	3378	466	7801

²⁸ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, (2022).

Województwa	Wydane pozytywne decyzje						Aktualne dokumenty ¹ (stan na 24.07.2022)
	pobyt stały			pobyt stały i czasowy			
	2014	2021	2014 =100	2014	2021	2014 =100	
warmińsko-mazurskie	28	51	182	164	2624	1600	5732
świętokrzyskie	53	77	145	317	1619	511	3857
podlaskie	30	85	283	144	1667	1158	3709
Ogółem	3486	6582	189	20589	150388	730	348821

1/ zezwolenie pobyt czasowy, zezwolenie na pobyt stały, rezydent długookresowy UE, pobyt członka rodziny obywatela UE; dane nie obejmują osób, które przebywały w Polsce na podstawie wiz oraz tych, którym nadano status cudzoziemca na podstawie Ustawy z dnia 12 marca 2022 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu ds. Cudzoziemców, Urząd do Spraw ..., dz. cyt.

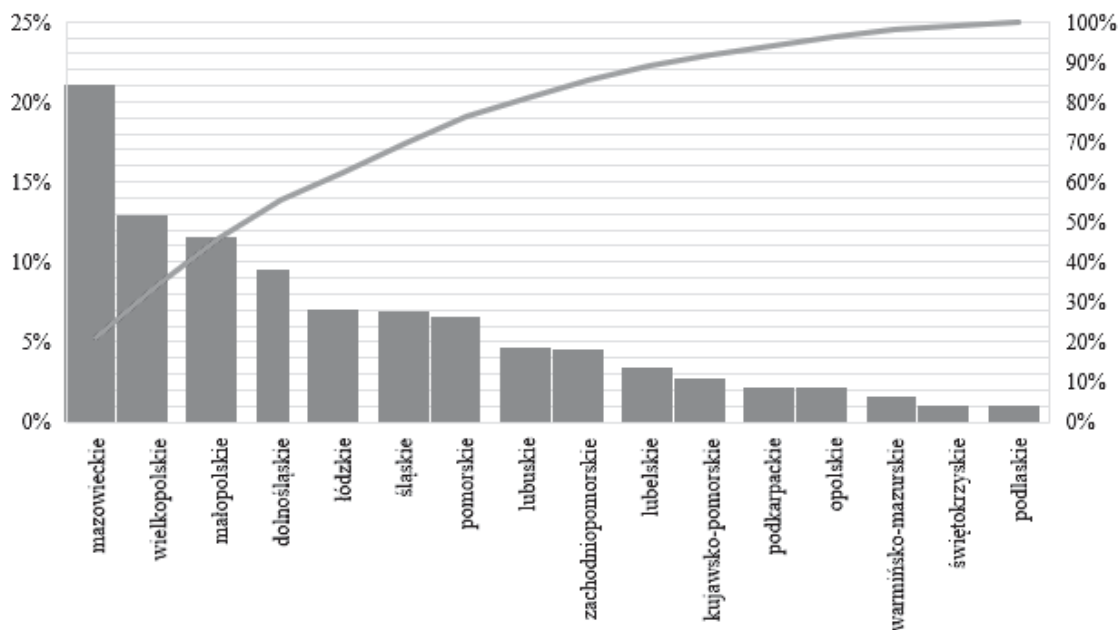
Między 2014 a 2021 r. liczba obywateli Ukrainy, którzy uzyskiwali zezwolenie na pobyt stały i czasowy w Polsce zwiększyła się ponad siedmiokrotnie, przy czym najwyższy wzrost (ponad osiemnastokrotny) wystąpił w przypadku województwa wielkopolskiego i lubuskiego, a najniższy – lubelskiego i mazowieckiego. W 2022 r. zalegalizowany status pobytu według przepisów sprzed działań wojennych na Ukrainie miało ok. 350 tys. Ukraińców.

Przedstawiony na Wykresie 1 – wykres Pareto (prawa oś wartości) wskazuje, że ponad połowa obywateli Ukrainy z zalegalizowanym przez wojewodów pobytem w Polsce²⁹ koncentrowała się w czterech najbardziej rozwiniętych województwach z relatywnie najniższą stopą bezrobocia oraz dużymi aglomeracjami (tj. mazowieckim, wielkopolskim, małopolskim i dolnośląskim), podczas gdy nieco ponad 8% ich ogółu znajdowało się w podkarpackim, opolskim, warmińsko-mazurskim, świętokrzyskim i podlaskim. Analizując strukturę pod względem wieku, istotne dla rynku pracy jest, że ponad połowa (53%) Ukraińców z uregulowanym statusem pobytu miała od 20 do 39 lat, a ok. 32% od 40 do 59 lat.

Ukraińscy uchodźcy, którzy przybyli legalnie do Polski po dniu 24 lutego 2022 r. i zadeklarowali zamiar pozostania na jej terytorium mają prawo przebywać tu legalnie przez okres 18 miesięcy, licząc od dnia 24 lutego 2022 r., czyli do dnia 23 sierpnia 2023 roku³⁰.

²⁹ Obywatele Ukrainy mogli zmienić miejsca pobytu w Polsce, co nie wpływało na właściwość miejscową wojewody.

³⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom..., dz. cyt.



Dane nie obejmują osób, które przebywają w Polsce na podstawie wiz

Wykres 1. Rozmieszczenie obywateli Ukrainy przebywających w Polsce na podstawie ważnych dokumentów pobytowych – kart pobytu (stan na 24.07.2022)

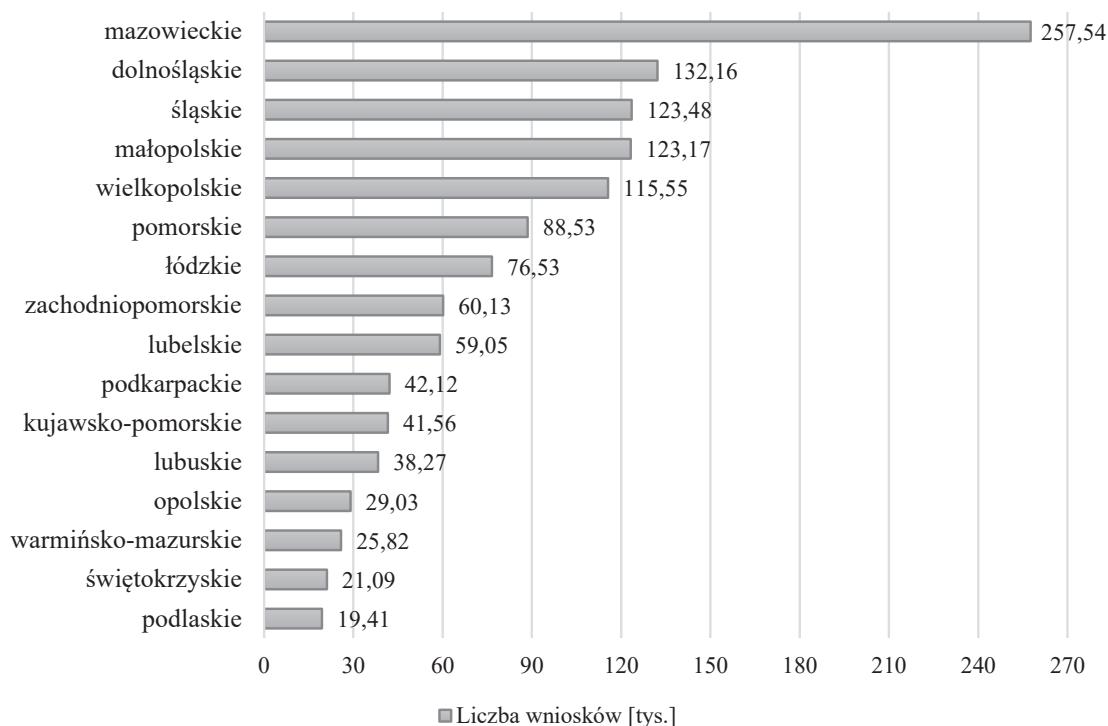
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu ds. Cudzoziemców.

Na Wykresie 2 zawarte są dane dotyczące zarejestrowanych wniosków o nadanie obywatelom Ukrainy specjalnego statusu cudzoziemca – UKR w związku z konfliktem na jej terytorium. Ich ranking według województw jest zbliżony do poprzedniego – co może oznaczać, że geograficzne rozmieszczenie uchodźców z Ukrainy wyjaśniają cechy lokalne, takie jak np. warunki na rynku pracy, a ponadto efekty sieci – wybór lokalizacji jest determinowany obecnością sieci opracowanych przez poprzednich imigrantów-rodaków, którzy mają w miarę ustabilizowaną sytuację osobistą i zawodową w Polsce. Bardzo wysoki współczynnik korelacji Pearsona między przestrzennymi danymi o liczbie osób ze statusem UKR oraz posiadających karty pobytu ($r = 0,96$) potwierdza, że efekty sieciowe mają znaczenie. Z drugiej jednak strony, pomimo dużej uprzedniej migracji zarobkowej do Polski, ponad 50% nowo przybyłych uchodźców wojennych, objętych badaniem ankietowym NBP, deklarowało, że jest po raz pierwszy w Polsce i nie miało wcześniej kontaktu z osobami, które kiedykolwiek przebywały na jej terytorium³¹.

Co istotnie odróżnia te dwie grupy obywateli Ukrainy przebywających w Polsce, to ich liczebność i struktura według wieku. Według stanu na dzień 26 lipca

³¹ Chmielewska-Kalińska, I., Dudek, B., Strzelecki, P. (2022). *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez Oddziały Okręgowe NBP*. NBP.
<https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/sytuacja-uchodzcow-z-Ukrainy-w-Polsce.pdf>.

2022 r., ogólna liczba zarejestrowanych o nadanie statusu UKR przekroczyła 1,25 mln i była 3,6 raza wyższa niż liczba posiadających aktualne tytuły pobytowe wymienione w Tabeli 5. Stan wojenny uniemożliwił opuszczenie Ukrainy przez mężczyzn w wieku 18-60 lat, więc zdecydowaną większość uchodźców stanowią kobiety, dzieci i osoby starsze, podobnie jak w innych krajach UE.



Wykres 2. Obywatele Ukrainy z zarejestrowanym statusem cudzoziemca „UKR” (stan na 26.07.2022)

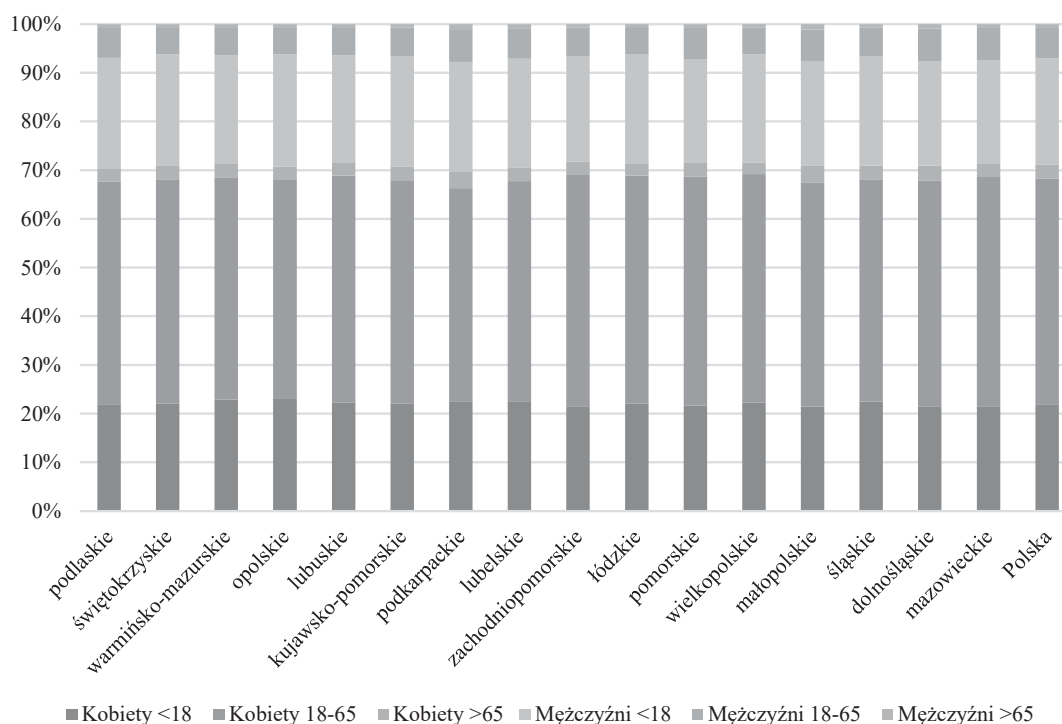
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2022). *Szczególne statystyki dot. Osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 01.05.2022 r. – Otwarte Dane.*

<https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715/resource/38265,szczegolowe-statystyki-dot-osob-zarejestrowanych-w-rejestrze-obywateli-ukrainy-i-czlonkow-ich-rodzin-ktorym-nadano-numer-pesel-na-podstawie-specustawy-2022-r/table>.

W Polsce wśród osób ze statusem UKR kobiety zajmują 71,2%, dzieci i młodzież do 18 roku życia – 43,7%, a osoby starsze – 3,7%. Występuje też wyraźna dysproporcja między udziałem kobiet i mężczyzn w wieku produkcyjnym, wynoszącym odpowiednio 46,4 i 21,8% (Wykres 3).

Wyniki ankiety przeprowadzonej przez NBP w kwietniu i maju 2022 r. wśród obywateli Ukrainy przybyłych do Polski jako uchodźcy w wyniku inwazji rosyjskiej wskazują, że połowa z nich dysponuje wyższym wykształceniem oraz że są bardzo aktywni na polskim rynku pracy, gdyż ok. 30% już pracowało lub miało zagwarantowane miejsce zatrudnienia, a ok. 50% było w trakcie poszukiwania pracy (bardzo często na część etatu ze względu na opiekę nad dziećmi). Z punktu widzenia

polskiego rynku pracy istotne jest również to, że: (i) dwie trzecie uchodźców zamierzało pozostać w Polsce tymczasowo (poniżej roku); (ii) chęć powrotu na Ukrainę w przeciągu roku częściej deklarowały kobiety, zwłaszcza samotne z dziećmi, oraz osoby z wyższym wykształceniem, którym może być trudno znaleźć w Polsce zatrudnienie satysfakcjonujące i zapewniające utrzymanie rodziny; (iii) wśród wyrażających gotowość stałego pobytu przeważali mężczyźni oraz ludzie młodzi; (iv) zaledwie ok. 5% chciałoby wyjechać z Polski do innego kraju, co mogło się już dokonać po przeprowadzeniu sondażu³².



Wykres 3. Struktura obywateli Ukrainy ze statusem UKR według wieku (stan na 26.07.2022)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Serwis Rzeczypospolitej Polskiej (2022).

Pracę obywatela Ukrainy, który wjechał do Polski ze względu na działania wojenne w czasie od dnia 24 lutego 2022 r. i jego pobyt został uznany za legalny przez 1,5 roku (licząc od dnia 24 lutego 2022 r.) można zalegalizować wyłącznie na podstawie powiadomienia powiatowego urzędu pracy (PUP) o podjęciu pracy przez obywatela Ukrainy. W powiadomieniu tym pracodawca ma obowiązek wskazać warunki zatrudnienia (m.in. rodzaj umowy, stanowisko, miejsce wykonywanej pracy, stawkę wynagrodzenia, wymiar czasu). Zmiana stanowiska pracy lub wymiaru czasu pracy wymaga złożenia nowego powiadomienia. Ukraińiec zatrudniony na podstawie takiego zgłoszenia może swobodnie zmienić pracodawcę; w okresie 18 miesięcy może pracować na podstawie ogólnego dostępu do rynku pracy dla obywateli Ukrainy.

³² Chmielewska-Kalińska, I., Dudek, B., Strzelecki, P. (2022). *Sytuacja życiowa...*, dz. cyt.

Pracodawcy mogą dodatkowo występować o zezwolenia na pracę lub oświadczenie o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi w przypadku tych obywateli Ukrainy i pracodawców polskich, którzy chcą zawrzeć dłuższe umowy (np. na 3 lata).

W ramach uproszczonej procedury ponad 270 tys. obywateli Ukrainy zostało zatrudnionych od dnia 15 marca do końca czerwca 2022 r., głównie w przetwórstwie przemysłowym, transporcie, gospodarce magazynowej, działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi, rolnictwie i budownictwie. Zdecydowaną większość z nich (194 tys.) stanowiły kobiety. Najwięcej osób znalazło miejsca pracy w województwach: mazowieckim, dolnośląskim, łódzkim i wielkopolskim³³.

Z kolei według danych szacunkowych NBP, w Polsce na początku maja 2022 r. przebywało około 1,4-1,6 mln ukraińskich uchodźców, spośród których do dnia 24 czerwca 2022 r. pracę podjęło 255,1 tys. osób³⁴. Jak można było oczekiwać, w niektórych sektorach (głównie transporcie i budownictwie) nastąpił odpływ ukraińskich pracowników, przede wszystkim mężczyzn, związany z powrotami do ojczyzny³⁵.

O utrzymującym się popycie na pracę Ukraińców w Polsce i innych krajach UE świadczy liczba ofert skierowanych do nich w języku ukraińskim w Centralnej Bazie Ofert Pracy (prawie 16 tys. wolnych miejsc pracy w Polsce, stan na 26.07.2022) oraz na portalu EURES (EURES, 2022; Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, 2022a).

Perspektywy europejskiego rynku pracy

Krótkookresowe skutki wojny na Ukrainie stają się coraz bardziej widoczne na całym europejskim rynku pracy, czego dowodzą, między innymi, wyniki Europejskiego Barometru Rynku Pracy – ELMB³⁶ (Wykres 4). Składnik A tego barome-

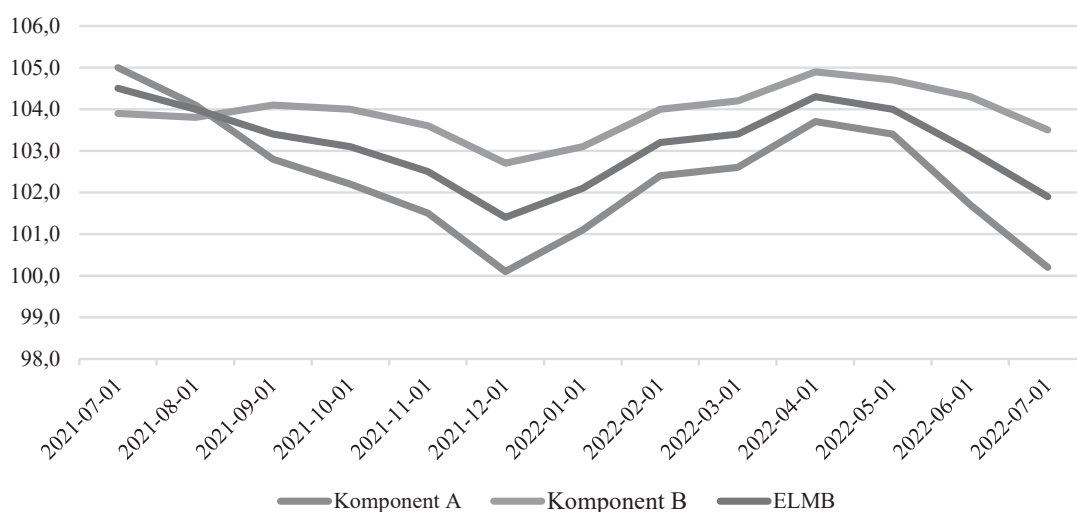
³³ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. (2022b, July 2). *Już 270 tys. Obywateli Ukrainy zatrudnionych dzięki uproszczonej procedurze* (Portal Gov.pl). Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. <https://www.gov.pl/web/rodzina/juz-270-tys-obywateli-ukrainy-zatrudnionych-dzieki-uproszczonej-procedurze>.

³⁴ NBP. (2022b). *Raport o inflacji*. NBP. https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/raport_o_inflacji/raport_lipiec_2022.pdf?w=1.

³⁵ Boguszewski, P., Bitner, U., Popowski, P., Postek, Ł., Puchalska, K., Sawicka, A., Tymoczko, I. (2022). *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*. NBP.

³⁶ Europejski Barometr Rynku Pracy (European Labour Market Barometer) jest wskaźnikiem obrazującym ogólną sytuację na rynku pracy. Realizowany jest w ramach sieci Europejskich Publicznych Służb Zatrudnienia. Bazuje na badaniach prowadzonych przez lokalne lub regionalne agencje zatrudnienia (urzędy pracy) w 17 publicznych służbach zatrudnienia (Austria, Bułgaria, Cypr, Czechy, Dania, Belgia-wspólnota niemieckojęzyczna, Belgia-Flandria, Niemcy, Islandia, Liechtenstein, Litwa, Luksemburg, Malta, Polska, Portugalia, Szwajcaria i Belgia-Walonia). Koordynatorem jest niemiecki Instytut Rynku Pracy i Badań Zawodowych (IAB).

tru sygnalizuje rozwój sezonowo skorygowanych danych dotyczących bezrobocia na kolejne trzy miesiące, składnik B prognozuje trendy w zatrudnieniu. Średnia ze składników „bezrobocie” i „zatrudnienie” stanowi łączną wartość barometru. Najpierw ustalany jest wynik barometru dla każdej z uczestniczących krajowych służb zatrudnienia, a następnie jest wyprowadzony barometr europejski jako średnia ważona tych wyników. Jego skala waha się od 90 (bardzo słaby rozwój), poprzez 100 (neutralny rozwój) do 110 (bardzo dobry rozwój). Zmiany wskaźnika dają zatem obraz ogólnego rozwoju rynku pracy.



Wykres 4. Europejski Barometr Rynku Pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IAB, IAB. (2022). *European labour market barometer* / IAB. <https://www.iab.de/en/daten/european-labour-market-barometer.aspx>.

W lipcu 2022 r. ELMB był o 2,6 punktu niższy niż rok wcześniej i o 1,5 punktu niższy w stosunku do marca 2022 r. Nadal jednak utrzymywał się na dobrym poziomie 101,9 punktu („bezrobocie” = 100,2, a „zatrudnienie” = 103,5). Najkorzystniejsze prognozy rozwoju rynku pracy występowały w Luxemburgu (107,5), Niemieckojęzycznej Wspólnocie Belgii (105) i Austrii (102,8), a najgorsze – na Cyprze, w Walonii i Bułgarii (98,4-99,5). W przypadku Polski, Niemiec i Czech, czyli państw z największą liczbą zarejestrowanych i objętych ochroną tymczasową uchodźców z Ukrainy, ELMB był bliski wartości 102, sugerując dobrą perspektywę rozwoju ich rynku pracy w krótkim okresie.

Średni dla krajów komponent bezrobocia obniżył się silniej (o 4,8 punktu rok do roku i o 2,4 punktu wobec marca) niż składowa wskazująca na rozwój zatrudnienia (strata odpowiednio o 0,4 i 0,7 punktu). Porównując jego wartość z początkiem lutego (przed inwazją rosyjską) z początkiem lipca 2022 r., w kilku krajach uległ on wyraźnemu spadkowi, m.in. w Belgii-Walonii (o 9 punktów), Niemczech i Danii (o 5 punktów), na Cyprze (o 4,3 punktu) i w Austrii (o 2 punkty). Wiąże się to

najprawdopodobniej z coraz większą integracją uchodźców ukraińskich na rynkach pracy, a w krótkim okresie droga do znalezienia zatrudnienia często prowadzi przez bezrobocie. Mimo iż europejskie służby zatrudnienia ogólnie postrzegały perspektywy rozwoju rynku pracy jako dobre, ewentualne wstrzymanie dostaw gazu i racjonowanie energii oraz skutkujące tym ograniczanie produkcji stwarza ryzyko dalszego pogorszenia sytuacji po stronie popytu na pracę.

W sierpniu 2022 r. wskaźnik wiodący spadł o kolejne 0,8 punktu w porównaniu z lipcem, ale nadal utrzymywał się powyżej neutralnej wartości 100, wynosząc 100,9 punktu. Nadal istniały dodatkowe zagrożenia związane z możliwą eskalacją kryzysu energetycznego.

Perspektywy uchodźców ukraińskich na europejskim rynku pracy

Z doświadczeń historycznych wynika, że migracja wymuszona wojną jest zupełnie inna niż migracja zarobkowa, która do tej pory była najczęściej obserwowana w Polsce, lub tzw. imigracja w celach socjalnych (motywowana dobrobytem) charakterystyczna w zachodnich krajach Europy.

Pozostawienie mężów/partnerów i krewnych na Ukrainie w stanie wojny i przejęcie odpowiedzialności za resztę rodziny stanowi obciążenie dla kobiet/matek w bardzo napiętej i niepewnej sytuacji, w której się znajdują. Ta niepewność może utrzymywać przybyszów w stanie zawieszenia i uniemożliwiać im wykorzystanie swojego potencjału w przystosowaniu się do nowego życia. Stabilizacja warunków życia w kraju przyjmującym poprzez zaspokojenie najpilniejszych potrzeb, takich jak mieszkalnictwo, opieka zdrowotna, edukacja, jest warunkiem wstępnym przejścia przez nowo przybyłych na kolejny etap integracji, jakim jest rynek pracy.

W UE, wielu uchodźców z Ukrainy dołącza do rodzin, znajomych i przyjaciół, co oznacza, że łańcuchy i sieci, podobnie jak wcześniej³⁷, odgrywają ważną rolę we wspieraniu integracji na rynku pracy. Pomimo tego, integracja ta będzie dużym wyzwaniem zarówno dla samych wysiedleńców, jak też władz centralnych, regionalnych i lokalnych goszczących państw. Przykładowo w Polsce, szczególnie trudna pod względem potencjalnej integracji uchodźców na rynku pracy może być sytuacja w tych województwach, do których trafiło stosunkowo dużo osób nie mających wcześniej kontaktu z państwem i językiem polskim (np. świętokrzyskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie czy opolskie).

³⁷ Salaris, L., Tedesco, N. (2020). Migration and the Labour Market: Ukrainian Women in the Italian Care Sector. *Journal of International Migration and Integration*, 21(1), 1-20. <https://doi.org/10.1007/s12134-019-00656-1>.

Status ograniczonej tymczasowej ochrony może demotywować nowoprzybyłych do budowania średnio- i długoterminowego planu pobytu w kraju przyjmującym. W państwach z niesłowiańskimi językami, bariera w porozumiewaniu się może być dla nich głównym wyzwaniem³⁸. Inną barierą może być formalne uznanie czy potwierdzenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych oraz wykształcenia, co jest szczególnie ważne zważywszy, że, jak wcześniej ukazano w przypadku Polski, duża część nowych uchodźców posiada wykształcenie wyższe zdobyte w swoim kraju. Zaświadczenia i dyplomy o posiadaniu określonych umiejętności czy wykształcenia w ramach systemu ukraińskiego nie są jednak honorowane w UE. Jeśli więc Ukraińiec chciałby zostać zatrudniony w Polsce na stanowisku wymagającym określonych kwalifikacji (np. lekarz, prawnik, psycholog) konieczne może być np. przeprowadzenie procedury mającej na celu uznanie dyplomu wydanego przez uczelnię ukraińską za równoważny polskiemu odpowiednikowi lub uzyskanie zgody bądź prawa do wykonywania zawodu.

Warto tu wskazać, że obywatele Ukrainy stanowią dominującą grupę studentów na polskich uczelniach (po Białorusinach). W roku akademickim 2020/21 studiowało w Polsce 38473 Ukraińców, a ich stan na koniec 2021 roku wynosił 36030 osób. Stanowili oni odpowiednio 45,4% i 42% ogółu cudzoziemskich studentów³⁹.

Część uchodźców może zdecydować się na pozostanie w europejskich krajach schronienia ze względu na udogodnienia dotyczące edukacji wyższej. Przykładowo, Stała Konferencja Ministrów Edukacji i Kultury Krajów Związkowych w Republice Federalnej Niemiec podjęła decyzję, że uczniowie, którzy uciekli z Ukrainy, mogą być rekrutowani na studia bez uzyskania świadectwa ukończenia szkoły średniej (świadectwa dojrzałości), ze względu na to, że z powodu wojny nie można było w 2022 r. przeprowadzić dla nich regularnych egzaminów państwowych. Niemieckie uczelnie miały przeprowadzić standaryzowane egzaminy dla ponad 5 tys. uchodźców z Ukrainy w celu rekrutacji bądź kontynuowania studiów rozpoczętych na ukraińskich uczelniach⁴⁰. W Polsce, zgodnie z Ustawą o pomocy obywatelom Ukrainy, uczelnie są zobowiązane do przyjęcia na studia osób z tego kraju, natomiast ci z nich, którzy uzyskali status uchodźcy w Polsce mogą w niej

³⁸ Według sondażu NBP (Chmielewska-Kalińska et al., 2022), duża część ankietowanych uchodźców ukraińskich w Polsce (46%) nie znała języka polskiego.

³⁹ RAD-on. (2022). *Raport: Państwa pochodzenia studentów cudzoziemców*.

https://radon.nauka.gov.pl/raporty/Studenci_cudzoziemcy_mapa_2021.

Siwińska, B. (2021). *Study in Poland. Studenci zagraniczni w Polsce 2021*. Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”. <http://www.studyinpoland.pl/konferencja2022/pdf/rapport-studenci-zagraniczni-2021.pdf>.

⁴⁰ University World News. (2022, July 15). *German universities host HE entrance tests for refugees*. University World News. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220615083129395>.

bezpłatnie kontynuować naukę⁴¹. Ponadto Polska zobligowała się zapewnić stypendia i inne formy pomocy, które pozwolą Ukraińcom finansowo poradzić ze studiami (np. brak odpłatności na kierunkach prowadzonych w języku polskim, poza kierunkami medycznymi; zwolnienie z opłat za zakwaterowanie w akademiku).

Otwarte pozostaje pytanie o wpływ kształcenia obywateli Ukrainy w szkołach wyższych (ale też niższego szczebla) w krajach przyjmujących na przyszłą ich podaż pracy. W niektórych badaniach empirycznych z krajów UE emigracja powrotna imigrantów zmniejsza się wraz z wykształceniem wyższym⁴², w innych zaś – wzrasta wraz z tym wykształceniem⁴³. Jedno, co już obecnie jest zauważalne, to wzrost popytu na pracę nauczycieli, w tym władających językiem ukraińskim, w krajach pobytu uchodźców w obliczu bardzo dużej wśród nich liczby dzieci.

Uwarunkowania instytucjonalne integracji społecznej i ekonomicznej imigrantów różnią się między państwami. Mogą one stanowić dodatkowe bariery uniemożliwiające uchodźcom z Ukrainy w miarę szybką integrację z rynkiem pracy. Przykładowo we Francji każdy nowy legalny imigrant, który ukończył 16 lat, pochodzi spoza EOG i Konfederacji Szwajcarskiej oraz chce osiedlić się w tym kraju na stałe, musi podpisać „Le contrat d'intégration républicaine”. Ta umowa przyjęcia i integracji narzuca odbycie szkolenia cywilnego (na temat francuskich instytucji i wartości Republiki Francuskiej), szkolenia językowego (w zależności od biegłości języka francuskiego), sesję informacyjną na temat życia we Francji oraz oświadczenie o kompetencjach zawodowych⁴⁴.

Mimo licznych barier, ogólnie rzecz biorąc, oczekuje się, że napływ ukraińskich uchodźców doprowadzi do stopniowego wzrostu liczebności siły roboczej w UE, w tym szczególnie w strefie euro⁴⁵. Wynikający z tego wzrost podaży pracy mógłby nieco złagodzić niedobory w określonych segmentach rynku pracy nie tylko w strefie euro, ale również poza nią, przykładowo w Polsce. Jeśli uchodźcom z Ukrainy uda się znaleźć miejsce zatrudnienia bez długotrwałego procesu integracji, będą mogli odpowiedzieć na rosnący popyt na siłę roboczą i zaradzić pogłębiającym się niedoborom pracowników o określonych kwalifikacjach.

⁴¹ Poszczególne uczelnie określają zasady, na jakich odbywa się weryfikacja osiągniętych przez kandydatów ukraińskich efektów kształcenia.

⁴² Belgiojoso, E. B. D., Ortensi, L. E. (2013). Should I Stay or Should I Go? The Case of Italy. *Rivista Italiana Di Economia, Demografia e Statistica*, 67(3-4), 31-38.

⁴³ Nekby, L. (2006). The emigration of immigrants, return vs onward migration: Evidence from Sweden. *Journal of Population Economics*, 19(2), 197-226.

⁴⁴ Gourdeau, C. (2016). Le contrat d'accueil et d'intégration: Un racisme institutionnel teinté de bienveillance? *Migrations Société*, 163(1), 109-120. <https://doi.org/10.3917/migra.163.0109>.

⁴⁵ Botelho, V. (2022). The impact of the influx of Ukrainian refugees on the euro area labour force. *ECB Economic Bulletin*, 4, 58-62.

Jakiegokolwiek przewidywania czy szacunki co do ostatecznej liczby migrantów z Ukrainy, którzy zasila europejski rynek pracy są obarczone wysokim ryzykiem trafności. Przykładowo, po rozszerzeniu UE w 2004 r. przewidywano, że tylko niewielka liczba migrantów przybędzie do Wielkiej Brytanii z nowych państw członkowskich regionu Europy Centralnej i Środkowej. Dustmann i in. prognozowali migrację netto z tych państw do Wielkiej Brytanii na poziomie 5-13 tys. rocznie⁴⁶, podczas gdy rzeczywisty napływ był znacznie większy – od maja 2004 do końca 2006 r. wynosił ponad 550 tys. osób⁴⁷.

Paradoksalnie, przeciągająca się wojna może sprzyjać asymilacji uchodźców w krajach goszczących. Zgodnie z teorią asymilacji, chociaż po przybyciu imigranci są w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, to efekt ten słabnie z czasem; ich dłuższy pobyt umożliwia nabywanie umiejętności językowych, zdobywanie wiedzy o nowym kraju, awans zawodowy czy dostęp do lepszych miejsc pracy⁴⁸.

Istotna również będzie polityka państw po wygaśnięciu okresu ochrony tymczasowej dla osób uciekających z Ukrainy. W 2015 r., w szczytowym okresie europejskiego kryzysu uchodźczego, zaledwie cztery kraje europejskie (Grecja, Norwegia, Portugalia i Szwecja) umożliwiły osobom ubiegającym się o azyl natychmiastowy dostęp do ich rynków pracy. Większość krajów nakłada zakazy pracy na okres od 2 do 12 miesięcy, a niektóre, jak Irlandia i Litwa, nawet ograniczenie bezterminowe.

F. Fasani i współautorzy analizowali średnio- i długoterminowe skutki dla rynku pracy uchodźców, którzy napłynęli do 19 krajów europejskich w latach 1985–2012, spowodowane tymczasowym zakazem zatrudnienia osób ubiegających się o azyl przy wjeździe. Ich badania wykazały, że już pierwsze miesiące po przyjeździe odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu perspektyw integracji uchodźców na rynku pracy i proces ten trwa do 10 lat po wjeździe. Narażenie na zakaz pracy nałożony w momencie przybycia zmniejsza prawdopodobieństwo zatrudnienia uchodźców w latach po wygaśnięciu zakazu o 15%, co jest w większym stopniu skutkiem ich niższej aktywności zawodowej niż ryzyka stania się bezrobotnym. Szkodliwe konsekwencje tych zakazów koncentrowały się wśród mniej

⁴⁶ Dustmann, C., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., Schmidt, C. M. (2003). The impact of EU enlargement on migration flows. In (*Home Office Online Report 25/03*). Research Development and Statistics Directorate, Home Office: London, UK. (Report No. 25/03; Issue 25/03). Research Development and Statistics Directorate, Home Office. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/online-pubs1.html>.

⁴⁷ Drinkwater, S., Eade, J., Garapich, M. (2009). Poles Apart? EU Enlargement and the Labour Market Outcomes of Immigrants in the United Kingdom. *International Migration*, 47(1), 161-190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00500.x>.

⁴⁸ Friedberg, R. M. (2000). You Can't Take It with You? Immigrant Assimilation and the Portability of Human Capital. *Journal of Labor Economics*, 18(2), 221-251.

wykształconych uchodźców oraz przejawiały się nie tylko niższą aktywnością zawodową, ale też podrzędnym statusem na rynku pracy, niższą jakością zawodową oraz uzależnieniem od opieki społecznej⁴⁹.

Wyniki badań nad zatrudnieniem uchodźców w lokalnych wspólnotach w Danii dostarczyły quasi-eksperymentalnych dowodów na to, że zatrudnienie imigrantów jest wrażliwe na warunki na rynku pracy (popyt na pracę, bezrobocie) w początkowej lokalizacji, stąd ważne jest staranna alokacja uchodźców. Należy tu zaznaczyć, że w kraju tym odbywała się ona obowiązkowo w ramach duńskiej polityki rozproszenia przestrzennego, wymagającej aby osoby i rodziny zgodziły się mieszkać przez trzy lata w przydzielonej gminie, gdy zostaną przyjęte jako uchodźcy⁵⁰. Z jednej strony taka polityka stoi w sprzeczności do celu, jakim jest zachęcanie uchodźców do poszukiwania zatrudnienia, z drugiej strony – pozwala bardziej równomiernie rozłożyć przestrzenie nową podaż pracy.

Inną niewiadomą jest potencjalny stopień akceptacji nowych migrantów, zważywszy, że w niektórych państwach członkowskich UE dostęp do krajowych rynków pracy i świadczeń socjalnych przez obcokrajowców, nawet jeśli pochodzą z UE, jest wyraźnie kwestionowany⁵¹.

Po kolejnych rozszerzeniach UE o kraje Europy Środkowo-Wschodniej rosnący napływ osób z nowych państw członkowskich rozwinął wśród części elit politycznych i opinii publicznej tzw. „starej” UE (UE-15) wrogość wobec imigrantów, pociągając ich do odpowiedzialności za dynamikę dumpingu socjalnego w zakresie miejsc pracy i płac⁵². Należy pamiętać, że jedynie trzy państwa UE-15 (Wielka Brytania, Szwecja i Irlandia) po rozszerzeniu UE w maju 2004 r. pozwoliły

⁴⁹ Fasani, F., Frattini, T., Minale, L. (2022). (The Struggle for) Refugee integration into the labour market: Evidence from Europe. *Journal of Economic Geography*, 22(2), 351-393. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbab011>.

⁵⁰ Azlor, L., Damm, A. P., Schultz-Nielsen, M. L. (2020). Local labour demand and immigrant employment. *Labour Economics*, 63, 101808. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101808>; Larsen, B. R. (2011). Becoming Part of Welfare Scandinavia: Integration through the Spatial Dispersal of Newly Arrived Refugees in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(2), 333-350. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521337>.

⁵¹ Ferrera, M., Pellegata, A. (2018). Worker mobility under attack? Explaining labour market chauvinism in the EU. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1461-1480. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488886>; Kramer, D., Sampson Thierry, J., van Hooren, F. (2018). Responding to free movement: Quarantining mobile union citizens in European welfare states. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1501-1521. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488882>.

⁵² Schmidt, S. K., Blauburger, M., Martinsen, D. S. (2018). Free movement and equal treatment in an unequal union. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1391-1402. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488887>.

migrantom z krajów przystępujących na mniej lub bardziej nieograniczone wejście na swoje rynki pracy bez okresów przejściowych.

Spośród państw UE-15 skonfrontowanych z opcją liberalizacji przepływu pracowników z nowych państw członkowskich do 1 maja 2005 r. aż siedem przyjęło restrykcyjny system imigracyjny, który skutecznie blokował dostęp do ich rynków pracy przez co najmniej dwa lata po rozszerzeniu, z możliwością przedłużenia tych ustaleń o następne pięć lat. Kolejne cztery kraje wprowadziły podobne zasady, zezwalając jednak na pewien kontyngent migrantów z nowych państw członkowskich. Dania, Irlandia i Wielka Brytania zezwoliły tym migrantom na wejście na ich rynki pracy, ale po spełnieniu pewnych wymagań. Wyłącznie Szwecja pozwoliła na swobodny przepływ siły roboczej z krajów przystępujących. Polityka ta nie była nowością, gdyż również we wcześniejszych rozszerzeniach przyznano okresy przejściowe w swobodnej mobilności siły roboczej – Grecy mieli do czynienia z sześciolatnim, a Portugalczycy i Hiszpanie – siedmioletnim okresem przejściowym (później skróconym do sześciu lat)⁵³.

Aby pośrednio zdiagnozować stopień akceptacji uchodźców z Ukrainy na krajowych rynkach pracy w UE wykorzystano badanie poglądów obywateli odnośnie korzyści imigracji dla ich gospodarek narodowych. Kierowano się założeniem teorii zagrożenia międzygrupowego⁵⁴, według której postrzeganie potencjalnej realistycznej (namacalnej) lub symbolicznej (niematerialnej) krzywdy czy szkody spowodowanej przez osoby z zewnątrz aktywuje negatywne emocje i antagonistyczne zachowania po stronie jednostek lub zbiorowych aktorów, którzy identyfikują się jako osoby z wewnątrz lub „w grupie”.

Na podstawie najnowszych wyników Europejskiego Sondażu Społecznego (ESS) przeprowadzonego przed rosyjską agresją na Ukrainę (18.09.2020-31.01.2022) zidentyfikowano różnice w ocenie przez mieszkańców dziesięciu państw europejskich, dla których dostępne były dane, korzyści imigracji dla ich gospodarek, wybierając respondentów wg ich statusu na rynku pracy (Tabela 6). W zakresie ogólnych ocen czy imigracja jest zła czy dobra dla rodzimej gospodarki, najbardziej proimigranckimi byli mieszkańcy Finlandii, Chorwacji i Francji, natomiast najmniej – Węgier, Słowacji i Czech. Należy tu jednak zaznaczyć, że postrzegane korzyści gospodarcze mogą, ale nie muszą, przekładać się na gotowość do akceptacji imigrantów, zwłaszcza na krajowym rynku pracy. Wydaje się jednak, że ryzyko, jakim jest narażenie na bezrobocie, ma znaczenie przy ocenie korzyści imigracji – średnia ocen osób, które doświadczyły bezrobocia długoterminowego

⁵³ Boeri, T., Brücker, H. (2005). Why are Europeans so tough on migrants? *Economic Policy*, 20(44), 630-703. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2005.00148.x>.

⁵⁴ Stephan, W. G., Ybarra, O., Rios Morrison, K. (2009). Intergroup threat theory. In *The SAGE Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination* (pp. 43-59). Lawrence Erlbaum Associates.

na ogół była niższa w porównaniu z reprezentującymi samo zatrudniających się, najemną siłę roboczą (poza Chorwacją) oraz zatrudnionych w rodzinnych przedsiębiorstwach (poza Czechami). Z analizy wyłania się wnioski, że zagrożenie bezrobociem, a zatem zwiększona konkurencja na rynku pracy po stronie podaży, może wzmacniać nastroje przeciwko przyjmowaniu imigrantów oraz presję społeczną na bardziej restrykcyjną politykę migracyjną i zatrudniania cudzoziemców. Z drugiej strony, można przypuszczać, że z punktu widzenia pracodawców imigracja jest dobra dla gospodarki, ponieważ sami bezpośrednio czerpią z niej korzyści, bądź to wypełniając cudzoziemcami lukę w zatrudnieniu, bądź też ponosząc niższe koszty pracy poprzez substytucję rodzimych pracowników tańszą siłą roboczą.

Tabela 6. Opinie na temat korzyści imigracji dla gospodarki kraju przyjmującego (skala 0-10)

Kraje	Respondenci				
	Ogółem	Kiedykolwiek bezrobotni rok lub dłużej	Zatrudnieni (siła najemna)	Samozatrudnieni	Pracujący we własnym rodzinnym biznesie
Bulgaria	5,63	4,70	4,91	4,84	5,31
Chorwacja	6,45	5,20	4,95	5,65	5,43
Czechy	4,78	4,30	4,43	4,89	3,84
Estonia	5,48	5,06	5,38	5,81	5,80
Finlandia	6,48	5,51	6,15	6,11	6,43
Francja	6,06	5,37	5,44	5,42	4,50
Litwa	5,64	4,57	5,06	4,98	5,20
Słowacja	4,77	3,16	3,66	4,39	4,47
Słowenia	5,09	4,49	4,77	4,95	5,10
Węgry	4,74	3,65	3,69	4,46	3,79
E-10	5,50	4,79	4,85	5,18	5,15

Źródło: Obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych European Social Survey – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. (2022). *ESS10-2020 Integrated file [Data set]*. <https://ess-search.nsd.no/en/study/172ac431-2a06-41df-9dab-c1fd8f3877e7>.

Podsumowanie

Liczba uchodźców ukraińskich oraz udział tych, którzy pozostaną w UE i innych krajach zachodnioeuropejskich w perspektywie średnioterminowej będzie zależeć od czasu trwania i srogości wojny. Jeśli walki będą się przedłużać lub intensyfikować, liczba uciekinierów wzrośnie. Dłuższy i ostrzejszy konflikt zbrojny prawdopodobnie zmniejszy też odsetek uchodźców powracających na Ukrainę.

Struktura uchodźców według wieku będzie miała kluczowe znaczenie w zakresie ich wpływu na podaż pracy w krajach przyjmujących. Po inwazji Rosji Ukraina wprowadziła w całym kraju stan wojenny, uniemożliwiając mężczyznom od 18 do 60 roku życia opuszczenie kraju. W konsekwencji pierwsze fale uchodźców obejmowały osoby starsze, dzieci i kobiety w wieku produkcyjnym. W Polsce wśród obywateli Ukrainy ze statusem UKR osoby w wieku przedprodukcyjnym (do 18 roku życia) oraz poprodukcyjnym stanowiły mniejszość (łącznie ok. 47%). W późniejszym etapie również niektórzy ukraińscy mężczyźni zdolni do pracy ostatecznie mogą dołączyć do swoich rodzin za granicą, powiększając tam zasób siły roboczej.

Nawet niezależnie od dalszego przebiegu wojny pomiędzy Rosją a Ukrainą oraz jej rozstrzygnięcia, państwa członkowskie UE powinny liczyć się z tym, że liczba imigrantów z Ukrainy będzie znacznie wyższa niż w połowie 2022 roku. Jednym z czynników tego wzrostu jest rosnący popyt na pracę określonych zawodów, którego nie są w stanie bądź nie są skłoni w pełni zaspokoić rodzimi obywatele.

Zważywszy na to, że w strefie euro już wcześniej mieszkała znaczna społeczność ukraińska, a należące do niej kraje dysponują środkami ekonomicznymi na przyjmowanie uchodźców, wygnani przez wojnę Ukraińcy mogą być bardziej zainteresowani osiedleniem się na jej terytorium niż w pozostałych państwach. W Polsce, regionalny wzorzec rozlokowania obywateli Ukrainy, zarówno tych z kartami pobytu, jak też przybyłych po 24 lutego 2022 r., podobnie wskazuje na ich preferencje mieszkania w wiodących pod względem gospodarczym województwach (głównie w dużych aglomeracjach). Skupiając się w tych regionach zasilają tym samym przede wszystkim ich rynki pracy.

Pomimo szybkich działań politycznych podejmowanych przez władze krajowe i europejskie, bariery na rynku pracy i poza nim (np. niewystarczające umiejętności językowe, brak placówek opieki nad dziećmi, problemy z uznawaniem kwalifikacji) pozostają poważnymi przeszkodami dla uchodźców, utrudniając im integrację z rynkami pracy krajów przyjmujących, zwłaszcza w perspektywie krótkoterminowej. Ze względu na ograniczony okres ochrony tymczasowej w UE, w najbliższej przyszłości uchodźcy będą prawdopodobnie wykonywać przede wszystkim prace tymczasowe.

W dłuższej perspektywie, na akceptację Ukraińców na rynku pracy wpłynie sytuacja gospodarcza w poszczególnych krajach. Narastające bezrobocie, inflacja i spowolnienie wzrostu gospodarczego mogą być uznane przez część społeczeństwa za procesy zaistniałe z powodu napływu imigrantów. W ostatnich latach, zwłaszcza po tzw. kryzysie uchodźczym z 2015 r., nasiliły się obawy, że niestabilność rynku pracy i krajowe wyniki gospodarcze mogą wchodzić w interakcje, wywołując spolaryzowane opinie na temat imigracji łącznie z nastrojami antyimigracyjnymi

(„kradzież miejsc pracy”, obniżanie płac, wywieranie nadmiernej presji na wydatki publiczne). W krajach przyjmujących kluczowe jest zatem wspieranie uchodźców w jak najszybszej inkorporacji do rynku pracy. Przygotowanie do integracji nowo przybyłej siły roboczej jest zadaniem zarówno decydentów polityki publicznej na wszystkich szczeblach, jak też wszystkich pracodawców oraz całego społeczeństwa.

Wysoki poziom niepewności co do przyszłego przebiegu wojny utrudnia dokładną ocenę i kwantyfikację jej ewentualnego wpływu na rynek pracy. Odsetek uchodźców ukraińskich w wieku produkcyjnym będzie miał kluczowe znaczenie dla ustalenia wpływu na siłę roboczą w krajach przyjmujących.

Piśmiennictwo:

1. Abramitzky, R., Boustan, L. P., Eriksson, K. (2015). A Nation of Immigrants: Assimilation and Economic Outcomes in the Age of Mass Migration. *Journal of Political Economy*, 122(3), 467-506. <https://doi.org/10.1086/675805>.
2. Azlor, L., Damm, A. P., Schultz-Nielsen, M. L. (2020). Local labour demand and immigrant employment. *Labour Economics*, 63, 101808. <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2020.101808>.
3. Belgiojoso, E. B. D., Ortensi, L. E. (2013). Should I Stay or Should I Go? The Case of Italy. *Rivista Italiana Di Economia, Demografia e Statistica*, 67(3-4), 31-38.
4. Boeri, T., Brücker, H. (2005). Why are Europeans so tough on migrants? *Economic Policy*, 20(44), 630-703. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2005.00148.x>.
5. Boguszewski, P., Bitner, U., Popowski, P., Postek, Ł., Puchalska, K., Sawicka, A., Tymoczko, I. (2022). *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*. NBP.
6. Borjas, G. J. (1995). The Economic Benefits from Immigration. *Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 3-22. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.3>.
7. Borjas, G. J. (2019). Immigration and Economic Growth. *NBER Working Paper*, 25836. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w25836/w25836.pdf.
8. Botelho, V. (2022). The impact of the influx of Ukrainian refugees on the euro area labour force. *ECB Economic Bulletin*, 4, 58-62.
9. Bove, V., Elia, L. (2017). Migration, Diversity, and Economic Growth. *World Development*, 89, 227-239. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.08.012>.
10. Brell, C., Dustmann, C., Preston, I. (2020). The Labor Market Integration of Refugee Migrants in High-Income Countries. *Journal of Economic Perspectives*, 34(1), 94-121. <https://doi.org/10.1257/jep.34.1.94>.
11. Chmielewska, I., Panuciak, A., Strzelecki, P. (2019). *Informacja z badań ankietowych imigrantów w Bydgoszczy i we Wrocławiu w 2018 i 2019 roku* (p. 17). NBP. https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/raport_imigranci_Bydgoszcz_Wroclaw_2019.pdf.

12. Chmielewska-Kalińska, I., Dudek, B., Strzelecki, P. (2022). *Sytuacja życiowa i ekonomiczna uchodźców z Ukrainy w Polsce. Raport z badania ankietowego zrealizowanego przez Oddziały Okręgowe NBP*. NBP.
<https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/sytuacja-uchodzcow-z-Ukrainy-w-Polsce.pdf>.
13. Donnelly, M. J. (2016). Competition and solidarity: Union members and immigration in Europe. *West European Politics*, 39(4), 688-709.
<https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1110941>.
14. Drinkwater, S., Eade, J., Garapich, M. (2009). Poles Apart? EU Enlargement and the Labour Market Outcomes of Immigrants in the United Kingdom. *International Migration*, 47(1), 161-190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00500.x>.
15. Dustmann, C., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., Schmidt, C. M. (2003). The impact of EU enlargement on migration flows. In *(Home Office Online Report 25/03). Research Development and Statistics Directorate, Home Office: London, UK*. (Report No. 25/03; Issue 25/03). Research Development and Statistics Directorate, Home Office. <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/onlinepubs1.html>.
16. Edo, A. (2019). The Impact of Immigration on the Labor Market. *Journal of Economic Surveys*, 33(3), 922-948. <https://doi.org/10.1111/joes.12300>.
17. EUAA. (2022, July). *Analysis on Asylum and Temporary Protection in the EU+ in the Context of the Ukraine Crisis*. European Union Agency for Asylum.
<https://euaa.europa.eu/publications/analysis-asylum-and-temporary-protection-eu-context-ukraine-crisis-1.3>.
18. EURES. (2022). *Strona główna*. <https://eures.praca.gov.pl/>.
19. Eurostat. (2022a). *Eurostat – Data Explorer. Population on 1 January by age group, sex and citizenship*. <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.
20. Eurostat. (2022b). *Migration and migrant population statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics.
21. Fasani, F., Frattini, T., Minale, L. (2020). *Lift the Ban? Initial Employment Restrictions and Refugee Labour Market Outcomes* (Vol. 13149). IZA – Institute of Labor Economics.
<https://www.iza.org/publications/dp/13149/lift-the-ban-initial-employment-restrictions-and-refugee-labour-market-outcomes>.
22. Fasani, F., Frattini, T., Minale, L. (2022). (The Struggle for) Refugee integration into the labour market: Evidence from Europe. *Journal of Economic Geography*, 22(2), 351-393. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbab011>.
23. Fellini, I., Guetto, R. (2022). Legal status and immigrants' labour market outcomes: Comparative evidence from a quasi-experiment in Western and Southern Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(11), 2740-2761.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1752639>.
24. Ferrera, M., Pellegata, A. (2018). Worker mobility under attack? Explaining labour market chauvinism in the EU. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1461-1480.
<https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488886>.

25. Friedberg, R. M. (2000). You Can't Take It with You? Immigrant Assimilation and the Portability of Human Capital. *Journal of Labor Economics*, 18(2), 221-251.
26. Gourdeau, C. (2016). Le contrat d'accueil et d'intégration: Un racisme institutionnel teinté de bienveillance ? *Migrations Société*, 163(1), 109-120.
<https://doi.org/10.3917/migra.163.0109>.
27. Guichard, L., Machado, J., Maystadt, J.F. (2022). The Location of Asylum Seekers in Europe Before and After Russia's Invasion of Ukraine. *CESifo Forum*, 23(4), 21-27.
28. Harper, J. (2022, May 26). *Ukrainian women changing the way Poland works*. <https://www.thefirstnews.com/article/russias-war-on-ukraine-has-had-a-profound-impact-on-the-polish-job-market-as-over-100k-ukrainian-women-join-workforce-30620>.
29. IAB. (2022). *European labour market barometer/IAB*.
<https://www.iab.de/en/daten/european-labour-market-barometer.aspx>.
30. Johnson, G. E. (1980). The Labor Market Effects of Immigration. *ILR Review*, 33(3), 331-341. <https://doi.org/10.1177/001979398003300304>.
31. Kerr, S. P., Kerr, W. R., Lincoln, W. F. (2015). Skilled Immigration and the Employment Structures of US Firms. *Journal of Labor Economics*, 33(S1), S147-S186.
<https://doi.org/10.1086/678986>.
32. Komisja Europejska. (2022). *Informacje dla osób uciekających z Ukrainy przed wojną*. Komisja Europejska – European Commission.
https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/information-people-fleeing-war-ukraine_pl.
33. Kramer, D., Sampson Thierry, J., van Hooren, F. (2018). Responding to free movement: Quarantining mobile union citizens in European welfare states. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1501-1521. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488882>.
34. Larsen, B. R. (2011). Becoming Part of Welfare Scandinavia: Integration through the Spatial Dispersal of Newly Arrived Refugees in Denmark. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(2), 333–350. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2011.521337>.
35. Lewis, E. (2005). Immigration, Skill Mix, and the Choice of Technique. *Working Paper, Federal Reserve Bank of Philadelphia*, No. 05-8.
<https://www.philadelphiafed.org/-/media/frbp/assets/working-papers/2005/wp05-8.pdf?la=en&hash=AE34769775EF23BCA26FC69B79378DFC>.
36. Lewis, E. (2011). *Immigrant-Native Substitutability: The Role of Language Ability* (No. w17609). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w17609>.
37. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. (2022a). *Oferty.praca.gov.pl*.
<https://oferty.praca.gov.pl/portal/index.cbop#/listaOfert?N4IgTg9gJgXg6g-TwM4wLIEsCmArJBjAQxAC4A7AVwBtKAaEAWy1z0xJBDqQBcDSIB-3dEgDWENhxAwCAczC90hEgDMCIJk5dIpBQPmtioPBHKkuJAiWAGTQTD-niNkAAcZmAMImzJACwBWCzpIfk9TBxAfAAK/KwBOCWDQswBJb2J/OLpKBRgAIwIMHHw2Cz9I2IB2ACYJbLw8gqZ8ABkIUmlLP0qqrJz8gAUBdA-IuARIKAl76/IB5JAhc8apKAF9OCHs9HQNQSFgCbDYAEQBBABUTgH1+gFU-AIWbkgGkT9wApZIIhLDBTTGFjgBRADK7hAaxA/AQuTkPewTxGmGk-GywJAA2gBdIIQGCCbZceGI5FgVHENGgdBQNgAJRmRwAWic3tdaf0Zv-SA Jrvt7Y/aHYggADi1JutzerxOEIIBFxRAftIZTJZMzZnO54Kx4GgUmw/>

- UgzhxCDw2HQS0mDCaLHpBCQWA6AqsEIUBLA0q4CH40r1mBgmDMBGNj-SKEGUqnUdChMN4CDePoQAIF5CIKyAAA.
38. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. (2022b, July 2). *Już 270 tys. Obywateli Ukrainy zatrudnionych dzięki uproszczonej procedurze* [Portal Gov.pl]. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. <https://www.gov.pl/web/rodzina/juz-270-tys-obywateli-ukrainy-zatrudnionych-dzieki-uproszczonej-procedurze>.
 39. NBP. (2022a). *Publikacje o przepływach migracyjnych*. Publikacje. <https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/publikacje/migracyjne/migracyjne.html>.
 40. NBP. (2022b). *Raport o inflacji*. NBP. https://www.nbp.pl/polityka_pieniezna/dokumenty/raport_o_inflacji/raport_lipiec_2022.pdf?w=1.
 41. Nekby, L. (2006). The emigration of immigrants, return vs onward migration: Evidence from Sweden. *Journal of Population Economics*, 19(2), 197-226.
 42. Rada Unii Europejskiej. (2022). *Decyzja wykonawcza Rady (UE) 2022/382 z dnia 4 marca 2022 r. Stwierdzająca istnienie masowego napływu wysiedleńców z Ukrainy w rozumieniu art. 5 dyrektywy 2001/55/WE i skutkująca wprowadzeniem tymczasowej ochrony*. http://data.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj/pol.
 43. RAD-on. (2022). *Raport: Państwa pochodzenia studentów cudzoziemców*. https://radon.nauka.gov.pl/raporty/Studenci_cudzoziemcy_mapa_2021.
 44. Salaris, L., Tedesco, N. (2020). Migration and the Labour Market: Ukrainian Women in the Italian Care Sector. *Journal of International Migration and Integration*, 21(1), 1-20. <https://doi.org/10.1007/s12134-019-00656-1>.
 45. Sarvimäki, M. (2017). Labor Market Integration of Refugees in Finland. *Nordic Economic Policy Review: Labour Market Integration in the Nordic Countries*, 91-114.
 46. Schmidt, S. K., Blauburger, M., Martinsen, D. S. (2018). Free movement and equal treatment in an unequal union. *Journal of European Public Policy*, 25(10), 1391-1402. <https://doi.org/10.1080/13501763.2018.1488887>.
 47. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. (2022). *Szczegółowe statystyki dot. Osób zarejestrowanych w rejestrze obywateli Ukrainy i członków ich rodzin, którym nadano status cudzoziemca na podstawie specustawy. Stan na 01.05.2022 r. – Otwarte Dane*. <https://dane.gov.pl/pl/dataset/2715/resource/38265,szczegoowe-statystyki-dot-osob-zarejestrowanych-w-rejestrze-obywateli-ukrainy-i-czonkow-ich-rodzin-ktorym-nadano-numer-pesel-na-podstawie-specustawy-stand-na-01052022-r/table>.
 48. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. (2022). *ESS10-2020 Integrated file [Data set]*. <https://ess-search.nsd.no/en/study/172ac431-2a06-41df-9dab-c1fd8f3877e7>.
 49. Siwińska, B. (2021). *Study in Poland. Studenci zagraniczni w Polsce 2021*. Fundacja Edukacyjna „Perspektywy”. <http://www.studyinpoland.pl/konferencja2022/pdfy/rapport-studenci-zagraniczni-2021.pdf>.
 50. Stephan, W. G., Ybarra, O., Rios Morrison, K. (2009). Intergroup threat theory. In *The SAGE Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination* (pp. 43-59). Lawrence Erlbaum Associates.

51. Straż Graniczna. (2022, July 26). *Straż Graniczna (@Straz_Graniczna)* / Twitter. Twitter. https://twitter.com/Straz_Graniczna.
52. Straż Graniczna, Komenda Główna. (2022). *Informacja Statystyczna za I kwartał 2022 r.* <https://www.strazgraniczna.pl/pl/granica/statystyki-sg/2206,Statystyki-SG.html>.
53. Strzelecki, P. (2020a). *Badania ankietowe imigrantów w aglomeracji warszawskiej (2019-2020) – Najważniejsze wnioski* (p. 11). NBP. <https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/imigranci-Warszawa.pdf>.
54. Strzelecki, P. (2020b). *Imigranci w polskiej gospodarce – raport z badań ankietowych* (p. 22). NBP. <https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/imigranci-vii2020.pdf>.
55. Strzelecki, P., Dudek, B. (2021). *Badania ankietowe imigrantów z Ukrainy we Wrocławiu w 2020 roku – Najważniejsze wnioski* (p. 18). NBP. <https://www.nbp.pl/publikacje/migracyjne/imigranci-Wroclaw-2020.pdf>.
56. Strzelecki, P., Growiec, J., Wyszynski, R. (2022). The contribution of immigration from Ukraine to economic growth in Poland. *Review of World Economics*, 158(2), 365-399. <https://doi.org/10.1007/s10290-021-00437-y>.
57. Trax, M., Brunow, S., Suedekum, J. (2015). Cultural diversity and plant-level productivity. *Regional Science and Urban Economics*, 53, 85-96. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2015.05.004>.
58. UNHCR. (2022, July). *Situation Ukraine Refugee Situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
59. University World News. (2022, July 15). *German universities host HE entrance tests for refugees*. University World News. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20220615083129395>.
60. Urząd do Spraw Cudzoziemców. (2022). *Statystyki – Świat – Aktualne dokumenty – Migracje.Gov.PL*. <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/swiat/>.
61. *Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa*, (2022). <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220000583>.
62. Vidal, E., Gil, F., Domingo, A. (2006). Participation of Immigrants in the European Union's National Labour Markets in a Context of Complementarity: Substitution andnd Competition with Local Labour Force. *Papers de Demografia (Centre d'Estudis Demogràfics)*, 301, 1-31.
63. Zawojcka, A., Siudek, T. (2021). A theoretical and empirical approach to foreign labour migration and employment: The case of agri-food migrant workers in developed economies. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 20(4), 63-81. <https://doi.org/10.22630/ASPE.2021.20.4.32>.

Streszczenie

W niniejszym rozdziale przyjrano się konsekwencjom rosyjskiej inwazji na Ukrainę w 2022 dla europejskiego rynku pracy, skupiając się na państwach członkowskich Unii Europejskiej, w tym na Polsce. Przedstawiono skalę i wzorce lokalizacyjne napływu ukraińskich migrantów przed i po wybuchu wojny. Następnie dokonano analizy perspektyw rozwoju europejskiego rynku pracy oraz potencjalnych szans i barier w krótko- i długoterminowej asymilacji obywateli Ukrainy na tym rynku. Wojna Rosji z Ukrainą wywarła głęboki krótkoterminowy wpływ na europejski rynek pracy, ponieważ tysiące Ukraińców, głównie kobiet, dołączyło do siły roboczej. Jednak liczba uchodźców ukraińskich i odsetek tych, którzy pozostaną w UE i innych krajach Europy Zachodniej będzie zależeć od czasu trwania i dotkliwości wojny, a także od polityki imigracyjnej i pracy w krajach przyjmujących. Pomimo szybkich działań politycznych podejmowanych przez władze krajowe oraz europejskie (m.in. objęcia uchodźców ochroną tymczasową), zarówno bariery na rynku pracy, jak i poza nim pozostają istotnymi przeszkodami utrudniającymi uchodźcom integrację z rynkami pracy krajów przyjmujących.

Słowa kluczowe: imigranci, europejski rynek pracy, aktywność zawodowa